

वेनो भार्गवः। वेनः। त्रिष्टुप्।

अयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भां ज्योतिर्जरायू रजसो विमानै।

इममपां सङ्गमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रां मतिभीं रिहन्ति ॥ १०.१२३.०१

अयम्- एषः। ज्योतिः- ज्योतिर्भूतः। जरायुः- गर्भवदवस्थितः। रजसः- उदकस्य। विमाने- निर्माणस्थाने। पृश्निगर्भाः- सूर्यरश्मिगर्भिता अपः। चोदयत्- चोदयति। अपाम्- मूलशक्तिधाराणाम्। सङ्गमे। सूर्यस्य इमम्- चिद्रश्मिम्। शिशुं न- वात्सल्येन। विप्राः- मेधाविनः। मतिभिः- मननैः। रिहन्ति- आस्वादयन्ति ॥१॥

समुद्रादूर्मिमुदियर्ति वेनो नभोजाः पृष्ठं हर्यतस्य दर्शि।

ऋतस्य सानावधिं विष्टपि भ्राट् समानं योनिमभ्यनूषत ब्राः ॥ १०.१२३.०२

नभोजाः- दिविजः। वेनः- कान्तः। समुद्रात्-। ऊर्मि- तरङ्गम्। उदियर्ति- प्रेरयति। हर्यतस्य- वेनस्य। पृष्ठम्- उत्कृष्टं स्थानम्। दर्शि- अदर्शि। भ्राट्- भासमानः। ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। सानौ- उच्छिष्टे प्रदेशे। विष्टपि अधि- स्वर्गे राजते। ब्राः- संघाः। समानं योनिम्- समानं सदनम्। अभ्यनूषत- स्तुवन्ति ॥२॥

समानं पूर्वीरभि वावशानास्तिष्ठन्वत्सस्य मातरः सनीळाः।

ऋतस्य सानावधिं चक्रमाणा रिहन्ति मध्वो अमृतस्य वाणीः ॥ १०.१२३.०३

पूर्वीः- पुराण्यः। वावशानाः- शब्दयन्त्यः। सनीळाः- समानसदनाः। वत्सस्य मातरः- वात्सल्यभावसम्पन्नाः। अभि तिष्ठन्- अभितो तिष्ठन्त्यः। ऋतस्य सानौ- ऋतानुभवस्य उत्कृष्टप्रदेशे। अधि चक्रमाणाः- उपासनं कुर्वाणाः। मध्वः अमृतस्य- मधुरामृतस्य सम्बन्धिन्यः। वाणीः- वाचः। रिहन्ति- आस्वादयन्ति ॥३॥

जानन्तो रूपमकृपन्त विप्रा मृगस्य घोषं महिषस्य हि गमन्।

ऋतेन यन्तो अधि सिन्धुमस्थुर्विद्वन्धर्वो अमृतानि नाम ॥ १०.१२३.०४

महिषस्य- महतः । मृगस्य- सिंहस्य । घोषम्- गर्जनम् । गमन्- अभितो गच्छन्तः । हि- खलु ।
विप्राः- मेधाविनः । जानन्तः- विद्वांसः । रूपम् । अकृपन्त- अकुर्वन् । ऋतेन- धर्मेण । यन्तः-
गच्छन्तः । सिन्धुम्- मूलशक्तिधाराम् । अधि अस्थुः- अधितस्थुः । गन्धर्वः- गोधारक उपासकः ।
अमृतानि नाम- अमृतहेतुभूतमन्त्रान् । दधत्- दधाति ॥४॥

अप्सरा जारमुपसिष्यियाणा योषा बिभर्ति परमे व्योमन् ।

चरत्प्रियस्य योनिषु प्रियः सन्सीदत्पक्षे हिरण्यये स वेनः ॥ १०.१२३.०५

अप्सराः- मूलशक्तिधारोत्पन्नानुभूतिः । जारम्- वृत्रजरयितारं वेनम् । उपसिष्यियाणा- उपगम्य
ईषद्धसन्ती । योषा- नारी । परमे व्योमन्- । बिभर्ति- धारयति । प्रियस्य- वेनस्य । योनिषु-
सदनेषु । चरत्- चरति । प्रियः सन् । सः- असौ । वेनः- कान्तः । हिरण्यये- भास्वरे । पक्षे-
अस्मत्पक्षभूते मेघे । सीदत्- उपविशति ॥५॥

नाकै सुपर्णमुप यत्पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा ।

हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम् ॥ १०.१२३.०६

हिरण्यपक्षम्- ज्वलत्पक्षम् । वरुणस्य- ऋताधिदैवतस्य । दूतम् । यमस्य- नियमाधिदैवतस्य ।
योनौ- सदने । शकुनम्- पक्षिणम् । भुरण्युम्- धारकम् । नाके- आनन्दसदने । पतन्तम् । सुपर्णम् ।
त्वा- भवन्तम् । हृदा- हृदयेन । वेनन्तः- कामयमानाः । अभ्यचक्षत- आभिमुख्येन पश्यन्ति ॥६॥

ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाकै अस्थात्प्रत्यङ्मित्रा बिभ्रदस्यायुधानि ।

वसानो अत्कं सुरभिं दृशे कं स्वर्णं नाम जनत प्रियाणि ॥ १०.१२३.०७

ऊर्ध्वः- उत्कृष्टः । गन्धर्वः- गोधारकः । नाके- आनन्दमयं स्वं सदनम् । अधि अस्थात्-
अध्यतिष्ठत् । प्रत्यङ्- अस्मदभिमुखः । अस्य । आयुधानि । बिभ्रत्- धारयन् । दृशे- दर्शनाय ।
कम्- सुखमयम् । सुरभिम्- शोभनम् । अत्कम्- रूपम् । वासनः- बिभ्रत् । स्वर्ण- नभ इव ।
प्रियाणि । नाम- उदकानि । जनत- जनयति ॥७॥

द्रुप्सः संमुद्रमभि यज्जिगाति पश्यन्गृध्रस्य चक्षसा विधर्मन् ।

भानुः शुक्रेण शोचिषा चकानस्तृतीये चक्रे रजसि प्रियाणि ॥ १०.१२३.०८

गृध्रस्य । चक्षसा- तीक्ष्णचक्षुषा । विधर्मन्- विशेषधर्मम् । पश्यन् । द्रप्सः- द्रवणशीलः । समुद्रम्-
हृत्समुद्रम् । जिगाति- गच्छति । भानुः- दीप्तः । शुक्रेण- शुभ्रेण । शोचिषा- प्रकाशेन । तृतीये
रजसि- स्वर्गे । चकानः- दीप्यमानः । प्रियाणि चक्रे ॥८॥

Dr. Rangraji